

Rapport från seminarierna:

1. Stjärnkrögarna med näsa för framtiden
2. Nya förutsättningar som utvecklar hållbara kvarter inklusive matproduktion. Fokus standard/certifiering

Innehållsförteckning

1.Sammanfattning	sid 4
2.Bakgrund	sid 6
3. Metod	sid 6
4.Erfarenheter och slutsatser	sid 7
4.1 Rapport från seminarie 1	sid 7
Stjärnkrögarna som går före	
4.2 Rapport från seminarie 2	sid 18
Nya förutsättningar som utvecklar hållbara kvarter inklusive matproduktion. Fokus standard/certifiering	
4.3 Artikel 1 från Stadsjords hemsida	sid 26
Nu byggs standard för stadsjordbruk	
4.4 Artikel 2 från Stadsjords hemsida	sid 28
Banbrytande representation kring stadsjordbruk	
4.5 Odling, djurhållning friland - intresse/tillgång	sid 30
4.6 Resonemang 1 ur förstudie beställd av SDN Lundby om självförsörjning av Lundby, Hisingen, presenterad 2011	sid 32
4.7 Resonemang 2 ur förstudie beställd av SDN Lundby om självförsörjning av Lundby, Hisingen, presenterad 2011	sid 35
4.8 Resonemang utifrån Linus Ströms takträdgård vid Brunnsparken	sid 38
4.9 Reflektioner utifrån i Micha Zurowets trädgård Nansensgatan Hisingen	sid 45

Samverkande parter

Stadsjords och Mistra Urban Futures/Grön Produktions två seminarier handlar om stadsjordbruket som framväxande affär. Vad krävs för att företag skall utveckla stadsjordbruk som affär? Hur kan samhället smörja denna önskade utveckling? Eftersom det idag är så svårt att hitta företag som lever på stadsjordbruk skulle man kunna säga att det inte finns förutsättningar att försörja ett bolag och dess anställda

Parterna: **Mistra Urban Futures** har uppdrag att utforska hur den hållbara staden skapas. Konsortiet bakom Mistra Urban Futures består av: Chalmers, Göteborgs kommunalförbund, Göteborgs stad, Göteborgs universitet, IVL Svenska miljöinstitutet, Länsstyrelsen i Västra Götalands län och Västra Götalandsregionen.

Projektet **Grön Produktion** som är ett projekt som drivs genom Mistra Urban Futures ska bygga kunskap och bedriva research genom att samla viktiga aktörer runt ett antal fokusprojekt inom området. Ursprungstanken kring dessa fokusprojekt är att de antingen landar i en specifik plats och till exempel sammanlänkar ny teknik med nya arbetstillfällen eller omfatta en process där entreprenörer möter markägare, konsumenter, grossister med flera. Målet med dessa fokusprojekt, förutom att samla kunskap och skapa nya kontaktytor, är att de kan utveckla ett antal innovativa stadsodlingsprojekt och affärsidéer i och omkring staden.

Stadsjord (Hyla Pond AB) introducerade stadsgrisar i Göteborg 2009 och har sedan dess varit en aktör som diskuterar stadsjordbruk och driver stadsjordbruk med pedagogik och processledning kring stadsjordbruk och egenproducerade råvaror från Stadsjord som huvudsakligt levebröd.

Niklas Wennberg med grisar

1. Sammanfattning

Seminarierna som arrangerats av Stadsjord och Mistra Urban Futures/Grön Produktion samlade vart och ett cirka trettio personer kring utlagt tema. Det är uppenbart att frågorna om ökad självförsörjningsgrad i städerna är mycket aktuella och att samtalet mognar vad gäller modeller för produktion och behovet av ett komplement till landsbygdens primärproduktion. En allmän viktig reflektion är att nyrekryteringen av personer som engagerar sig i dessa frågor är god. Det är inte bara studenter från relevanta hållbarhetskurser som söker sig till frågorna utan människor med diverse erfarenheter från näringsliv och övrig arbetsmarknad.

I Göteborg finns ett tiotal krogar med ett uttalat intresse för lokal mat och en vilja att inte bara efterfråga utan också se till att gå ut på åkern och så och skörda. Denna kategori gastronomer är mycket viktiga för Göteborgs fortsatta utveckling av stadsjordbruk. Intresset är betydande från krogarna liksom från konsumenterna i övrigt men tillgången på mat från stadens omedelbara närhet är mycket liten. Krögarna vill ha närkontakt med producenterna och vill inte ha mellanhänder som förskingrar storn och givetvis kostar pengar. Saluhall för lokala råvaror? Dessa frågor diskuterades på vårt första seminarie.

Vårt andra seminarie fokuserar standard och certifiering. När Mistra Urban Futures och Stadsjord inledningsvis diskuterar seminariernas inriktning var temat på seminarie två ett annat; tematiskt nära, men ett annat. När SIS - Swedish Standards Institute - engagerade Niklas Wennberg och Stadsjord i arbetet att utveckla världens första standard för stadsjordbruk då trillade polletten ner. Det är det här seminarie två ska handla om.

Intresset kring stadsjordbruk i Sverige är stort och lovande men en rad aktörer står relativt passiva inför denna möjligen viktiga pusselbit i samhällets försörjning, ekonomi och arbetsmarknad. Banker, storföretag, Investorer, försäkringsbolag, arbetsförmedling, socialtjänst och många andra aktörer har hört talas om stadsjordbruk och tänker i bästa fall att det nog finns nåt gott att hämta ur detta nya men hur och när och vem?

Man avvaktar tills sikten har klarnat och tills utsteget i detta idag okända känns säkrare. Huvudmännen bakom dessa stora aktörer förväntar sig inga större innovativa rusningar in i framtiden. När SIS (i Sverige ISO-certifierings moder) tar på sig uppdraget att formatera en standard för stadsjordbruk kan investorer, banker och försäkringsbolag slappna och konstatera att nu är det lugnt att uttrycka ett visst intresse för stadsjordbruk som viktig dimension i kvartersutvecklingen. Så fungerar samhället och så fungerar standard och certifiering. På seminariet redogjorde Johanna Engberg från White för hur miljöstandard och certifiering inom byggsektorn har påverkat branschen. Den viktigaste slutsatsen är att kunskapsmängden kring ett fenomen ökar snabbt när arbetet med att definiera en standard startar. En annan lika viktig erfarenhet är att det finns en uppenbar att flera perspektiv och aktörer skuggas av en standard och eventuell certifiering. Det kostar att delta i standardbygget och även om alla i teorin kan anses vara inbjudna är det de etablerade resursstarka som definierar denna framtid. Det vore fantastiskt om Sverige nu startar arbetet med en standard som förhoppningsvis får betydelse internationellt kan vara föredömliga i att bygga en standard som exkluderar dåliga modeller i termerna hållbar stad, biomångfald och omställningspedagogik men ger plats åt ett vitt spektrum tekniker och aktörer.

2. Bakgrund och syfte

Organisationen Stadsjord engageras för att i samverkan med Mistra Urban Futures planera genomföra och dokumentera de två seminarierna. Utgångspunkten är att stadsjordbruk står för ett välkommet bidrag till samhällsordningen. Vi har inte balanserat SLUs nej-professorer och ja-professorer när vi har bjudit in till seminarierna. Och vi har inte lämnat företräde för kooperativ framför aktiebolag. Vi vill samtala om hur denna ekonomiska sektor som på många sätt kan vara miljöpolicy och miljömål förverkligad - tar fart på allvar. Ambitionen är att i två seminarier diskutera förutsättningar för stadsjordbruk som affär.

3. Metod

Stadsjord och Mistra Urban Futures/Grön Produktion har tillsammans diskuterat lämpliga teman för de två seminarierna. Stadsjord har haft huvudansvaret för att forma programmet, bjuda in deltagare och genomföra seminarierna samt dokumentera. Vi har tidigt valt att begränsa antalet stolar till cirka 30 och vi har bjudit in deltagare utifrån egna förväntningar på vilka organisationer och individer som kan leverera intressanta perspektiv och erfarenheter till processen. Metoden innebär att inbjudande part

riskerar att begränsa upptaget av näring till gamla kompisar och trygga leverantörer av skåpmat. Men vi valde denna modell för vi tror att fördelarna överväger. Vi vet att vi samlar mycket kunskap och ambition med denna medvetna plock-modell.

Artiklar och noteringar. En viktig del av dokumentationen under rubriken *Erfarenheter och slutsatser* bygger på observationer och erfarenheter inhämtade under arbetsperioden för vårt delprojekt under Mistra Urban futures/Grön Produktion. Erfarenheterna och noteringarna har ämnesmässig koppling till de två seminarierna men emanerar inte därur. Här samlas dokumentation från ett antal platsbesök, artiklar från Stadsjords hemsida samt samtal med relevanta personer.

4. Erfarenheter och slutsatser

4.1 Rapport från seminarie 1: ”Stjärnkrögarna som går före”

Stjärnkrogen som ingång. Valet av ingång i diskussionen om affärsmodeller för stadsjordbruk blev det dyrare segmentet krogar. De affärer som görs med stadsjordbrukets produkter i Göteborg handlar till stor del om grönsaker och fläsk som säljs till en handfull av stadens krogar i det dyrare segmentet. Krögarna på de aktuella företagen driver ett ofta väl uttryckt miljöarbete och profilerar krogen på ambitionen att när så är möjligt välja lokala råvaror och att anpassa matsedel efter säsong.

Dessa restauranger som vi i seminarietiteln kallar stjärnkrogar bygger sina varumärken på matupplevelser med friska rötter i ett närbeläget landskap. Idag finns det 10-15 restauranger i Göteborg som öppet flaggar med denna ambition att styra mot lokal mat och vi gissar att de flesta i denna grupp dyrare restauranger är öppna för att snäva in försörjningsradien ytterligare med mål att handla råvaror från bekanta leverantörer mitt i staden och i stadens utkant.

Restaurangerna som vill handla lokalt (vi väljer här definitionen 10 mils radie) har redan med denna målsättning svårt att finna bra leverantörer med bra varor till ett acceptabelt pris. Att i det läget göra utfästelser att bara handla stadsproducerat eller sätta procentsatser är inte aktuellt för någon krog. Men att söka kontakt med

leverantörer och uttala en önskan samt prova det som finns, är rimligt för denna grupp om 10-15 krogar.

Högre pris och kunskap. Vi tror att kunskapen om mat och miljö är väsentligt högre i detta övre krogsegment och vi vet att det i detta segment finns bättre utrymme för dyrare råvaror som profileras medvetet och som appellerar till kunder som ofta bär på en blandning av dåligt samvete och mer aktiv vilja att främja en matmodell som adresserar klimatfrågan, djuretik och transparens i matförsörjningen. Det finns inget som tyder på att stjärnkrogarnas kunder skulle ha mer kunskap eller vara mer benägna att prioritera dyra lokala råvaror än kunderna på litet billigare krogar. Men kombinationen kunskap och betalningskapacitet ger en öppning för dyrare preferenser.

Exempel som banar väg. Vi utgår ifrån att stjärnkrogarna har en viktig roll i arbetet att definiera en vad som är intressanta och klimatsmarta produktionsmodeller med staden som produktionsplats och konsumtionsplats, det vill säga mat med extremt litet foodmilage och ett synnerligen högt pedagogiskt värde inbyggt i produktion, logistik och ät-upplevelse. Stadsjord och Mistra Urban Futures/Grön produktion menar att det övre segmentet krogar är en startpunkt som kan utnyttjas för att skapa legitimitet och kunskap kring de stadsbelägna producenterna men att andra delar av kroggöteborg snabbt ska lockas upp på banan i takt med ökande volymer stadsproducerad mat bjuds ut på marknaden.

Investorer får vänta. I planeringen av seminarierna har vi diskuterat möjligheterna att locka investorer och finansiärer till samtalet men vi tror att den ambitionen bör skjutas till framtid. Vi är inte där ännu, men snart.

Stadsjordbruk har etablerat sig som ett återkommande tema inom en rad samhällssektorer.

- Stadsjordbruk är ett vanligt inslag i undervisning på gymnasieskola och på högskola.
- Stadsjordbruk är ett mycket vanligt tema för studentarbete på gymnasier och högskola

- Stadsjordbruk blir ett vanligare tema för naturvetenskaplig och samhällsvetenskaplig forskning
- Stadsjordbruk är ett populärt ämne i dagspress, radio och tv samt fackpress inom trädgårds-, anläggnings- och byggsektor.
- Stadsjordbruk är ett allt vanligare inslag i planförslag från byggare, arkitekter och planerande offentliga aktörer.
- Stadsjordbruk omhuldas som intressant av flera tongivande krögare i åtminstone storstäderna.

Korrekt estetik, etik och praktik. Det är sannolikt svårt att hitta samtidstrender inom urban resiliens som klickar så bra i en tid då allt fler individer, företag och organisationer skall ta ställning för mjukare kvarter fulla av deltagarkultur, klimatsmart livsstil och raffinerad matkultur. I en fördjupad analys av stadsjordbrukets miljönytta i perspektivet peak-oil och folkligt buren urban resiliens ges antagligen stadsjordbruket högt betyg. Kombinerat med växande medvetandenivå om produktionsdjurs lidande borde väl stadsjordbruket vara garanterat en lysande framtid imorgon. Men så enkelt är det förstås inte. Med peak-oil-scenariot i minne åker de flesta av oss till Barcelona eller Frankfurt med nästan-gratis-flyg och äter tapas eller går på konferens. Och 99 % av köttet vi äter emanerar ut produktionsmodeller som inte motsvarar ambitionerna uttryckta av nationella miljömål, företags miljöpolicy och privata konsumtionsideal.

Slängkyssar och hurrarop föder ingen stadsjordbrukare. Uppmuntrande ord till stadsjordbrukare sägs i stor välmening och inte sällan grundas uppmuntran på insikter att det är viktigt för människan och planeten med smartare produktionsmodeller av livsmedel. Jordbrukspolitik och rådande ekonomisk modell i Sverige och världen ger inte utrymme och stimulans åt en extremt småskalig produktion av mat annat än i synnerliga fall. Det är för billigt att producera mat i monokulturer med åtföljande stora miljöskulder som inte regleras över prislappen och det är fortfarande lagligt att plåga djur i produktionsmodeller långt in i det mörker som tydligt uttrycks av svensk djurskyddslagstiftning som icke-svenskt.

Kompensera marknadsmisslyckanden. Det kommer ta tid innan marknadsekonomisk teori hinner ikapp praktiken så att miljöstörningar återspeglas av priset. I väntan därpå måste synnerligen medvetna konsumenter, producenter och offentlig sektor ta ansvar

för att kompensera marknadsmisslyckanden. Att göra detta - att ge den småskaliga miljösmarta produktionen en rättmätig chans handlar inte om aningslösa subventioner utan medveten stimulans med ett tydligt definierat mål. Att minska matens klimat- och miljöpåverkan.

Föga affärsmässigt. Trots det mycket stora intresset kring stadsjordbruk och som det verkar goda konjunkturen för framtida stadsjordbruk är inte frågan och definitivt inte aktörerna redo att i någon större utsträckning presentera starka affärsmodeller som kan spela annat än en marginell betydelse för produktion och konsumtion av livsmedel med staden som avsändare och slutstation i en nära framtid (inom fem år). Såvida inte vi kopplar på en tydligare ansvarsdimension. Stadsjordbruket är en omogen ekonomisk och teknisk sektor och därför kommer man undan lågt ställda förväntningar på utvecklingen. Men vi har antagligen inte tid att acceptera trögheten längre. Att inte prioritera snabb utveckling och ansvar kan mycket väl kallas cyniskt!

Flera av deltagarna hade med smakprover från sina olika verksamheter.

Miriam Sannum tar för sig av lufttorkad skinka från Gunnebo slott och andra godsaker från trakten.

Måns Backlund kökschef på Upper House söker alltid efter lokala leverantörer. Han vill handla direkt från producent - inga mellanhänder.

Seminarieform. Drygt 30 personer samlades efter lunch på Ekocentrum den 2 december för att i dryga tre timmar diskutera affären stadsjordbruk under rubriken: Stjärnkrögarna som går före! Deltagarna representerade bland annat: Kommunal förvaltning, krogar, arkitekter, stadsplanerare, miljörelse, entreprenörer, fastighetsförvaltare och politik.

Seminarieret var upplagt med en inledande alla-presenterar-sig efter att Johanna Andersson från projektet Grön Produktion och Niklas Wennberg presenterat dagen. Därefter följde en session av korta vittnesmål. Tio personer var inför dagens ombedda att förbereda en 5-minuters berättelse med koppling till stadsjordbruk utifrån sin vardagliga gärning.

Lina Wejdmark, Länsstyrelsen. Lina Wejdmark ställer sig litet vid sidan av sin roll som tjänsteman på Länsstyrelsen och förklarar att hon har svårt att se hur någon (med eventuellt undantag) produktionsgren inom svenskt lantbruk skall klara sig i framtiden om vi står kvar i en huvudsaklig inriktning mot storskalig produktion i öppen konkurrens med Europas jordbruk. Hon menar att vi aldrig kan klara den matchen utan måste välja ett annat slags jordbruk om vi ska bibehålla och öka vår självförsörjningsgrad av mat. Lina och Länsstyrelsen är en av parterna som i projektet Grön Produktion och tillsammans utförs undersökning av intresse bland markägare och brukare runt staden att samarbete med hobbyodlare som vill bruka större arealer. Detta är en av de framåtsyftande modellerna för ett starkare jordbruk. Och i denna samverkan ligger förstås en affär för samhälle individ och jordbruksföretag.

Ulla Lundgren, Miljöförvaltning. Ulla Lundgren är projektledare för Göteborgs deltagande i EU-projektet Sustainable Foods. I projektet ingår tio europeiska städer som samverkar för att ge den lokala maten en tydligare roll i ekonomin och försörjningen. Idag bor 50% av världens befolkning i städer 2050 beräknas 80% bo i städer. Utmaningarna för vår matförsörjning är enorma. Några av partnerstäderna är Bristol, Oslo, Aten och Bryssel. Bristol har gjort en fin kartläggning som heter Who feeds Bristol och som visar på den extremt låga självförsörjningsgraden och därmed på den sårbarhet staden bär på. Denna typ av kartläggningar borde vi göra även i Göteborg för att börja se problem och möjligheter. Aten står inför än mer akuta problem kopplade till mat, berättar Ulla. Stadsjordbruk i Göteborg och Stockholm

handlar fortfarande mest om sociala värden och pedagogik. I Aten är många människor fattiga och stadsjordbruk är ett sätt att överleva och ges snabbt en växande roll. Ett beklagligt men intressant faktum i Aten är att människor inte kan laga mat. Fastfood dominerar stora delar av befolkningen och man har ingen aning om hur man kokar potatis eller anrättar en soppa. Staden arrangerar nu kurser för att få igång billig matlagning hemma.

Simon Irvine, Läckö Slott. Simone arbetade tidigare för National Trust i England och har sedan flytt till Sverige byggt upp och drivit köksträdgårdarna på Gunnebo slott och Läckö slott. Bägge dessa trädgårdar hör till de bästa i landet vad gäller kopplingen köksträdgård och kök. På bägge platser är trädgården en självklar del i anläggningens profil och upplevelsen för den besökande. Och trädgården pallens och drivs i intimt samarbete mellan kökschefen och trädgårdsmästaren. Kommunikationen dessa funktioner är grundläggande för att helheten ska andas hushållning och mening. Simons gamla arbetsgivare fortsätter att inspirera. Simon berättar att Hidcote Manor, som anses vara Europas finaste trädgård näst Versailles, under ledning av Mike Beeston har gjort en hissande resa. För 100 år sedan var Hidcote en trädgård med inriktning på mat men konverterades till stilträdgård enligt tidens ideal. För tio år sedan när nye chefen tog över bestämdes att köksträdgården skulle upp i paritet med stilträdgården. Idag är målsättningen på Hidcote att 2016 ska 85% av vegetabilierna och köttet i Hidcotes restauranger och caféer komma från de egna ägorna. Det är revolutionärt! Faktum är att hela National Trust har antagit Hidcotes policy vilket innebär att alla organisationens slott och trädgårdar ska bli i stort sett självförsörjande.

Måns Backlund, Upper House. Upper House är en av Göteborgs dyraste skogar och ingår stiftelsen Svenska Mässans grupp om sex restauranger på hotell- och mässområdet vid Korsvägen. Måns berättar att den lokala maten är en självklarhet för honom och för Upper House. Han har redan dragit igång en liten odling på taket och planerar att starta med bin 2014 och att fördjupa samverkan med små producenter i staden och i stadens utkant. Upper House köper gris från Stadsjord och förädlar själv. I klimatrummet hänger korv och lardo (lufttorkat späck). Måns berättar att restaurangen samarbetar med en gård på Hisingen som odlar frukt och grönsaker och att det måste bli en självklarhet för stadens restauranger att personalen ges en relation med produktionen. Vi ska vara ute på åkrarna och bland djuren för att bättre förstå

förutsättningarna för jordbruket och för att lära oss att uppskatta råvaror och arbetsinsatser. Måns vill ha direktkontakt med producenten och ser ogärna att stadsjordbrukets produkter samlas via grossister och går via mellanhänder till hans kök. Närbkontakten är nödvändig. Han ställer upp den svåra ekvationen som måste lösas: Närbkontakt, exklusivitet och klimatsmart logistik.

Micha Zurowetz, handelsträdgårdsmästare mitt i staden. Micha fick förhinder och företräds av Niklas Wennberg. Micha köpte vanlig villa vid Björlandavägen 2012 och lånade redan 2012 grisar för att ställa om en gräsmattstomt till proffsodling i det lilla formatet. Hela tomten upplåts åt växthusodlingar och bänkodlingar som ingår i ett en affärsverksamhet inriktad på pedagogik och försäljning av frukt, bär och grönsaker. Micha är ett intressant exempel på en stad som omvandlas mot högre självförsörjningsgrad. En relevant fråga är om staden hänger med när villägare konverterar sina trädgårdar till ekologiska gardencenters med biomångfald och mat i fokus. Staden avsätter budget för att stödja utveckling av stadsnära odling, men konsekvensanalyser av dess fina initiativ är inte självklara men måste komplettera bilden.

Ulf Kamne, ordförande Fastighetsnämnden. När Göteborgs kommun beslutade att styra ut medel (ett antal miljoner) för att stödja utvecklingen av stadsnära odling gick uppdraget att leda arbetet till Fastighetsnämnden. Ulf är ordförande i nämnden och konstaterar att arbetat har tagit ordentligt fart och att perspektivet håller på att utvecklas på ett lovande sätt. De första tre årens insatser har inriktats på att stärka befintliga odlingsområden och föreningar och att starta nya föreningar och odlingsområden där intresse finns. En intressant fortsättning som beställts från politiken är att utveckla de så kallade peri-urbana arealerna i kommunal ägo. Kommunen har ett stort antal arrendegårdar som kan ges ny och intressantare inriktning i linje med stadens ambition att öka självförsörjningsgraden av klimatsmart mat. Ulf och hans kollegor funderar nu över om man kan använda marken för att ge plats åt långsiktiga satsningar på ägg, andra djur eller odlingar. På direkt fråga om alla politiska partier är överens om att stadsjordbruk är intressant svarar Ulf att nej så är det nog inte. Det finns absolut ett försiktigt intresse men alla är inte övertygade om att det finns skäl till och ekonomi i denna sorts markanvändning.

Karin Nyqvist, Ecocycledesign. Utvecklingen går för långsamt.

När vi bygger samhälle idag måste vi komma ifrån att nöja oss med att göra mindre dåligt och istället se till att bygga och planera riktigt bra. Det är avgörande att vi lär oss att se hela kostnaden när vi väljer vilken inriktning samhället inklusive matproduktionen ska ta. Om en produktionsform (såsom monokulturer) slår ut biologisk mångfald måste dessa negativa faktorer in i kalkylen. Det är orimligt att ekologisk matproduktion som täcker alla kostnader ska konkurrera med konventionell produktion som lämnar en hög medräkning obetalda. Kretslopp måste slutas inom staden och värdet av dessa lösningar tillsammans med övriga ekosystemtjänster måste beräknas och inkluderas i samhällets kalkyler för utveckling. När det gäller relationen stad och land och stadsutveckling menar Karin att vi inte kan fortsätta och se storstadstillväxt som ett måste, ett axiom. Fortsätt att diskutera hur staden bör vara för att klara uppdraget att ge människor ett bra liv utan att tära på naturkapital. Mindre städer kan vara en lösning.

Joakim Kaminsky, Kjellgren Kaminsky Architects. Joakim deltog i det förberedande arbetet inför Göteborgs 400-årsjubileum. Han ingick i gruppen Gröna staden tillsammans med bland andra Niklas Wennberg och Karin Nyqvist, stadsträdgårdsmästaren, Stefan Edman med flera. Joakim markerar att en rad intressanta perspektiv utvecklades i gruppens syn på staden och framtiden. I den officiella rapporten framkommer att staden bör utveckla principen med Urban allemansrätt vilket skulle kunna öka stadens produktion av mat. I rapporten rekommenderas också kvartersväxthus som en ny struktur för framtida matförsörjning. Joakim säger att det är viktigt att använda dessa framtagna dokument och driva utveckling utifrån denna analys och beskrivning. Han själv, Karin och Niklas har format en grupp som aktivt kommer att arbeta för att implementera delar av det som den större gruppen Gröna staden lade fram till kommunledningen. Det handlar om att ta ansvar för det tänkta och sagda och driva analys mot förverkligande, säger Joakim.

Dan Melander, Utveckling Nordost. Dan Melander har jobbat inom demokrati- och stadsutvecklingsprojektet Utveckling Nordost med att bland annat inventera områdets vilja och kunskap kring odling och djurhållning. Dan och hans kollegors inventeringar omfattar ett mycket stort antal människor som intervjuats och som antagligen saknar motsvarighet i omfång i landet i övrigt. Bilden är mycket intressant. I nordost finns

tusentals människors som bär på slumrande kunskap om odling och djurhållning och som dessutom är intresserade av att utveckla denna kunskap i de nya landet. Dan förklarar att i fallet Nordost och många andra platser så är affären stadsjordbruk mångdimensionell. Många av dessa nysvenskar står utanför arbetsmarknaden och värdet av att de ingår i en mer produktiv sektor står för en fantastisk affär för individ och samhälle. Samtidigt ser Dan och kollegorna att det finns ett stort uttalat intresse från Göteborgskrögarna att handla mat från detta närlandskap så fort det någonsin går.

Utveckling Nordosts rapporter är sannerligen lovande och härlig läsning för den som tror på en ökande självförsörjningsgrad i städerna. Man kan säga att arbetet i Nordost sanktionerar antagandet att staden är full av slumrande kompetens som relativt enkelt kan mobiliseras.

Grupparbete seminarie 2. Från vänster Mats Göransson, Sepehr Mosavizadeh och Ulf Kamne

4.2 Rapport från seminarie 2:

"Nya förutsättningar som utvecklar hållbara kvarter inklusive matproduktion. Fokus standard/ certifiering"

Första seminariet - Stjärnkrögarna med näsa för framtiden - var upplagt som en sekvens med korta vittnesmål. Seminarie 2 var annorlunda till form i och med att bara tre personer stod på scen efter att Johanna Andersson, Mistra Urban Futures/Grön Produktion hälsat välkomna.

Johanna förklarade att samarbetet mellan Stadsjord och Mistra Urban Futures består i två seminarier som tillsammans skall komplettera bilden av ett framväxande stadsjordbruk. Och bidra till att förbättra förutsättningarna för småskalig matproduktion i staden. Grön Produktion's övriga spår är A. Pedagogik och utbildning som stöd för ett växande stadsjordbruk. B. Utveckling av stadsjordbruket i randzonen mellan stad och land och i samverkan mellan lantbruket och stadens aktörer.

Niklas Wennberg, Stadsjord:

Hur förebygger vi att resursvaga intressenter hamnar i skugga?

Niklas Wennberg utgick i sin presentation från det egna arbetet i Sydostasien med miljömärkning av fisk och skaldjur för Sida och Fiskeriverket. Niklas var under ett antal år en av de ledande personerna i utvecklingen av miljömärkning av fisk och skaldjur i nordiska vatten. De första miljömärkta produkterna nådde svensk handel 2005 och med utgångspunkt i denna erfarenhet värvades Niklas till det Bangkok-baserade arbetet i Asean-området (10 länder).

- Vårt fältarbete bestod i att titta på odlingar, fiskemodeller och förvaltningsdito. I uppdraget ingick också att intressera dessa länders regeringar och fiskeriförvaltningar jämte handel, fiskeorganisationer och och forskning för miljömärkning som ett verktyg för att skapa en bättre fiskeriförvaltning.

Märkning missgynnar den fattige

- Jag var kanske naiv men jag blev förnärmad när vårt projekt mer än en gång bemöttes med stor skepsis i bland annat Malaysia, Thailand, Kambodja och Indonesien. Mottagarna av den nordiska omsorgen (studien kring miljömärkning i Sydostasien) menade att de inte alls var säkra på att miljömärkning i ett större perspektiv skulle gynna dem utan snarare missgynna dem.

Tekniska handelshinder.

- Flera möjliga mottagare menade att märkningarna baserade på internationell standard och certifiering först och främst får funktionen tekniska handelshinder. Flera personer inom administration och forskning menade att de resursvaga länderna har alldeles för litet inflytande över skrivningarna och regleringarna. Och ofta har de fattiga ländernas intressenter inte råd att investera i standard och certifikat som dessutom negligerar de hållbarhetsparametrar som gynnar de fattiga länderna - i detta fall - fisken och vattenbruk.

Processen som leder till en standard riskerar att missgynna parter/koncept/tekniker som inte företräds av resursstarka företag och organisationer. När nu Sverige tar initiativet till vad som kna vara världens första stadard för stadsjordbruk vore det

lovvärt om processen kunde hålla en exceptionellt hög nivå vad gäller delaktighet och förankring i bygge och implementering av standard.

Lägg er i processen!

- För att detta ska ske måste offentlig sektor och privat lägga sig i processen från start eller nästan från start. Standarden kommer byggas oavsett om alla är nöjda med representanten i arbetsgrupp och teknisk kommitté. Därför är det viktigt att avsätta resurser för att följa med på tåget på något sätt.

- Det är inte så lätt som liten att hänga med på tåget. Att delta i tekniska kommitténs arbete kostar pengar. ICA-koncernen eller Chalmers betalar samma avgift och det gör också enmansföretaget. Den som definierar samtiden definierar också framtiden, skulle man kunna säga.

Johanna Engberg, White arkitekter:

Standard och certifiering ger snabb tillväxt av kunskap

Johanna Engberg bjöd seminariet på sina erfarenheter kring miljöorienterad standard och certifieringar från sin roll i byggprocessen/samhällsutvecklingen. Den viktigaste fördelen är snabbt ackumulerad kunskap och ett gemensamt språk för att beskriva mål och metod.

Johanna Engberg startade efter studier på Chalmers en av landets första ekoarkitektbyråer, Anakonda, och hon har i många år varit en av Whites ledande arkitekter inom hållbart byggande och stadsplanering. White och Stadsjord har mötts i olika sammanhang och diskuterat och planerat stadsjordbruk i olika former. White var som kuriosa en av de första att stödja arbetet med stadsgrisar genom att adoptera en av premiärgrisarna i Högsbo 2009.

Positiv utveckling

Johanna konstaterar att byggsektorn har haft stor glädje över den uppsjö standards och certifieringar som har utvecklats de senaste 15 åren. Det är självklart så att när man inom en bransch bestämmer sig för att skapa en branschstandard och eventuellt tillhörande certifieringar så sätter man igång en process som kommer att gillas av

Johanna Engberg, White Arkitekter

somliga och ogillas av andra. Men det vanligast är nog att standard och certifiering betraktas som ofärdiga verktyg som skall befinna sig i ständig utveckling. Dom blir aldrig färdiga men ska bli bättre och bättre och det blir dom om intressentera bryr sig och hjälper till att förfina definitioner och målbilder.

- Ett rimligt sätt att mäta standardens betydelse för miljöanpassningen är förstås att mäta hur dagens byggnader och samhällsplanering - underställd nya standards och certifieringar - presterar miljömässigt, säger Johanna.

Effektiv process

- För mig är det uppenbart att komplexet standard/certifiering har givit oss ett väsentligt bättre byggnader och väsentligt effektivare processer. Effektivitetetn i processen är viktig. Förr kund parterna samlas inför ett bygge och när punkten hållbarhet, miljöanpassning diskuterades var förvirringen total. Hur beskriver man miljömål? Vad är klimatanpassning? Var finns tekniken och kompetensen? Hur prioriteras insatser? Hur mäts miljöprestanda?

- Alla visste att miljöanpassat byggande var viktigt men det fanns inte ett gemensamt språk eller metod för att bygga effektivt och miljöanpassat.

Lägsta nivå

Annika Wirstad på What Arkitekter inflikar att det finns en risk att branschen håller till godo med en standard med ribban på en väldigt låg nivå. Man presterar standard och inte mer. Och den arkitekt eller byggare som verkligen har innovativa lösningar att erbjuda faller utanför ramen trots bättre miljöprestanda.

Johanna håller med om att risken är uppenbar och kräver ambitiösa stridbara branschaktörer som kräver ständigt förbättring. Inte bara som en fullständig programenlig uppdatering och justering av miljöprestanda som följer på ny generationers tekniska landvinningar och miljövinster.

Sepehr Mosavizadeh, Plantagon

Växande storstäder förutsätter stadsjordbruk för att klara matsäkerheten

Det viktigaste syftet med en standard är antagligen att beskriva en modell hur en stadsdel eller kommun kopplar stadsjordbruket till avfallshantering, vattenförsörjning, klimatarbete, offentlig matlagning, integration. Detaljstyrning av slutprodukten är antagligen underordnad.

Sepehr Mosavizadeh, Plantagon

Sepehr arbetar på Plantagon som utvecklar vertikalkväxthus för placering i städer. Det första växthuset kommer antagligen uppföras i Linköping där projektet är långt framme.

Utveckla städers hållbarhet

Syftet är inte att göra Linköping självförsörjande på grönsaker, utan mer att utveckla holistisk hållbar stadsplanering som inkluderar, vatten, energi avfall, offentlig kosthållning med mera. Ett större mål är att kunna använda denna teknik i bland annat Asiens otaliga storstäder.

Projektet i Linköping beräknas kosta 200 miljoner kronor. Under 2014 kommer detaljplanen att granskas och därefter blir det byggstart och möjligen ett klart växthus 2015. Plantagon har också ansökt om bygglov för ett vertikalt växthus i Botkyrka. Det är mot denna bakgrund som standardiseringsinitiativet ska ses.

Välkomnar många modeller

Sepehr betonar att Plantagon hoppas att ett brett startfält engagerar sig i arbetet med standard för stadsjordbruk. Plantagon är idag specialiserade på vertikal odling men det är viktigt att arbeta brett.

- Vi vet inte vad en standard ska hantera. Arbetet startar nu. Vad menar vi med stadsjordbruk? Ska vi bara diskutera växter eller ska vi även ha med hönor, grisar, fisk, bin och andra djur?

Enhetlig syn på urban matproduktion

Standardisering inom området hållbar stadsutveckling är idag en nödvändighet och överenskommelser om enhetliga riktlinjer och bedömningssystem i alla olika delar av det bör övervägas och diskuteras. Baserat på grundläggande krav från invånarna i en stad, bör livsmedelsproduktionen betraktas som en väsentlig del av en hållbar stadsplanering som funktion i sig själv och i relation och samspel med andra aspekter av hållbarhet som energi, vattenförsörjning, transport, arkitektur, social hållbarhet, landskapsplanering, avfallshantering och andra urbana funktioner.

Medborgare och företag sida vid sida

Det finns olika synsätt när det gäller utformningen av den urbana livsmedelsproduktionen. En idé om förbättringar av den urbana livsstilen föreslår att ge mer utrymme åt de boendes egna odlingar och den andra är att direkt engagera intressenterna i produktionsindustrin utifrån sina värderingar och känslor. En kombination av dessa två filosofier kunde gynna medborgarna mest.

Standard nödvändig

Standarder spelar en avgörande roll i utvecklingen och de främjar utvecklingen samt ger möjligheter till att kommersialisera branschen. Riktlinjer, lagar och standarder utvecklas av standardiseringsinstitutioner och politiker. För att de ska få en tydlig och rationell analys av interaktioner, effekter och värderingar som är underförstådda genom värdekedjan och nätverk, är det nödvändigt med engagemang av företrädare från olika delar av det hållbara samhället.

Så organiseras arbetet med standard

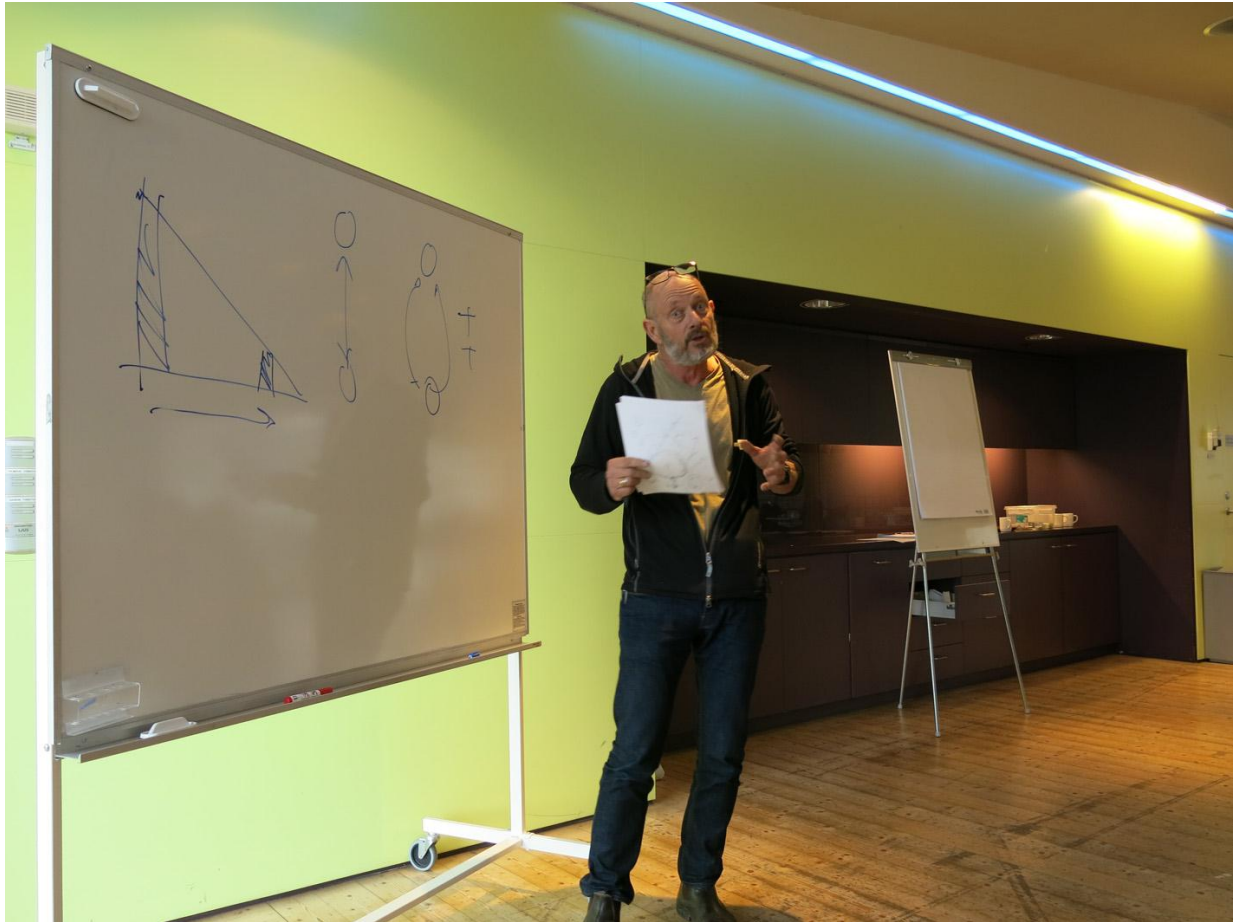
Ett svenskt nätverk bildas i form av en SIS Teknisk kommitté. SIS projektleder och deltagarna utbyter erfarenheter. Den 7 maj ska det hållas ett konstituerande möte, kommittén består av minst 5 deltagare, den är självfinansierad, dvs deltagarna får stå för kostnaderna, och dessa beräknas till 150 000 – 200 000 kr som delas mellan deltagarna. SIS bidrar med sina kunskaper. Arbetet beräknas ta 36 månader. Under den tiden tar man in vad som händer i andra EU-länder och på andra platser. Målet är att få en europeisk standard CEN och tillslut en global SIS. SIS arbete leds av Fredrik Göthe.

Annika Wirstad, What Arkitekter, redovisar gruppuppgifter

Tove Wennberg, Stadsjord, redovisar gruppövningar

Lars Winnell, White Arkitekter, redovisar en av sex gruppers funderingar kring standard och certifieringar. Alla grupper menade att frågan om standard för stadsjordbruk är viktig och värd att arbeta med. Många ser att det finns en tydlig risk att de små aktörerna skuggas av de resursstarka som påverkar standarden mest.

4.3 Artikel 1 från Stadsjords hemsida

Nu byggs standard för stadsjordbruk

Nu börjar arbetet med att bygga en standard för stadsjordbruk. Den första i världen. Stadsjord arbetar med frågan tillsammans med SIS – Swedish Standards Institute – Mistra Urban Futures och Plantagon.

För 30 år sedan började arbetet med en standard för ekologiskt lantbruk. En A4 med regler och utgångspunkter. Det är den A4-sidan som idag vuxit till 300 regelsidor i KRAVs bestämmelser. Nu samlas ett antal intressenter för att höja kunskapen kring stadsjordbruk och för att skapa definitioner och avgränsningar som ger grunden för stadsplanering med matproduktion som delmängd, affärsmodeller och kvalitetssäkring av stadsjordbruket.

Media har börjat berätta om standarden som är på gång. Här en artikel ur livsmedelsbranschens tidning Mål och medel

Samtal i Göteborg. Den 25 mars arrangerade Stadsjord och Mistra Urban Futures ett seminarium i Göteborg med 40 inbjudna gäster för att diskutera frågan om standard och certifiering av stadsjordbruk. Sepher från Plantagon var med och berättade varför Plantagon driver frågan. Johanna Engberg från White var med och berättade på vilket sätt olika standards spelar roll vid planering, bygg och förvaltning städer. Standarder är aldrig kompletta eller perfekta men de är utgångspunkter och ökar kunskap, menar Johanna.

Standard utan skugga. En normal omständighet när standard och certifiering byggs är att bara de stora och kapitalstarka är med och skapar regler och definitioner med resultat att små företag och aktörer hamnar i skuggan. När västvärlden bygger standard uppfattar fattiga länder ofta standard som tekniska handelshinder avsedda att stänga ute de fattiga länderna från intressanta marknader. En av de viktiga utmaningarna vid bygget av världens första standard för stadsjordbruk är att ge plats åt små aktörer i bygget av standarden. Hur det ska gå till vet vi inte.

Positiva göteborgare. I Göteborg satt sex grupper och jobbade enskilt med standardfrågan. Vad som ska certifieras och hur marknaden ser ut för en standard och certifiering är en svår fråga. Samtliga grupper svarar dock att de är intresserade av arbetet och igen förkastar iden som tveksam.

Positiva stockholmare. Mötet i Stockholm den 7 april besöktes även det av 40 personer som visade ett mycket stort intresse för en standard. Även i Stockholm restes frågan flera gånger om risken att de små hamnar i skuggan och att de industriella aktörerna får näring i standarden. I Stockholm presenterade Niklas Wennberg Stadsjord och flera i publiken återkom till hur viktigt det är att en standard ger stöd åt de kvaliteter som är uppenbara i exempelvis Stadsjords arbete: småskalighet, deltagarkultur, sociala värden.

4.4 Artikel 2 från Stadsjords hemsida

Banbrytande representation kring stadsjordbruk

I veckan samlades forskare och experter inom stadsjordbruk till en summit. Ett toppmöte inom sin genre. 23 länder närvarande inklusive Qatar, USA, England, Tyskland, Sudan och Stadsjord från Göteborg.

Det var miljöorganisationen ICLEI och Plantagon som arrangerade denna summit. Det arrangeras summits överallt, hela tiden och själva benämningen behöver inte betyda så mycket. Men faktum är att denna Summit i Bonn står som en markör för att någonting stort är på väg att hända.

Nu ska man vara med. Holländska regeringen skickar representant till mötet i Bonn, USAs Naturvårdsverk (EPA), flera FN-organ inklusive FAO är på plats liksom universitet från länder världen över. Många av talarna nämner denna omvälvning i sina anföranden. Stadsjordbruk har trängt in på regeringars och internationella organisationers agenda, inte bara som en försörjningsmodell för världens fattiga utan även som en försörjningsmodell och självklart inslag i de så kallade rika länderna.

Prins Charles inleder

Dagens radikalaste inlägg kommer från Englands Prins Charles. Prins Charles pratar om vikten av att ta strid mot Fast Food som förstör vår miljö och vår hälsa. Och han talar om betydelsen av att människor genom den lokala maten förståelse för ekologi och samverkan. Prinsens porträtt ska upp på Niklas Wennbergs utedass any day, för han är grym.

Prins Charles stod för konferensens tuffaste inlägg om stadsjordbruk. Han manar till strid mot Fastfood och industrijordbruk.

Vertikalt eller horisontellt?

Som vanligt i detta slags forum diskuteras frågan om vi ska odla traditionellt på marken eller mer avantgardistiskt på tak eller om vi ska vara riktigt radikala och odla vertikalt som till exempel arrangören Plantagon förespråkar.

På mötet i Bonn går en professor från England så långt att han jämför vertikalt urbant jordbruk med fotboll utan boll. Helt enkelt en absurditet som inte kommer att fungera. Professor Parwindar Grewal från University of Tennessee, USA, lugnar ner stämningen genom att säga att vi givetvis ska jobba med en rad olika tekniker och i alla skalor. I denna bild inkluderar han high-tech odling som Plantagons, Havannas low-tech odlingar som ger stor avkastning och allt däremellan. Vad han inte ser platsar i framtidens försörjningsmodell är storskaliga monokulturer som slår ut biologisk mångfald, förstör jordens bördighet, är baserade på oetisk djurhållning och som förstör våra vattentillgångar.

Däremot är det viktigt att inse att staden och landsbygden måste samverka, menar han. Det handlar inte om konkurrerande geografiska scener. Men det icke-hållbara har ingen plats i framtiden, spår Professor Parwinder.

4.5 Resonemang 1 ur förstudie beställd av SDN Lundby om självförsörjning av Lundby, Hisingen, presenterad 2011

Kester Gibson, Stadsbyggnadskontoret Göteborg:

140 aktiva jordbrukare i Göteborgs kommun men få satsar på matproduktion

Av 140 bönder på gårdar i Göteborg producerar fyra mat i en större skala.

Arealen jordbruksmark för mat är förhållandevis liten och tillväxten av

"matgårdar" har varit trög.

Kester Gibson har i flera år varit ansvarig på Stadsbyggnadskontoret för kartläggning av kommunal jordbruksmark och för värdering av densamma. Traditionellt sett har städerna värderat sin jordbruksmark enbart utifrån arrondering (hur gården mark hänger ihop och därmed lämpar sig för rationell drift) och avkastning det vill säga hur bördig jorden är. Göteborgs jord är mestadels en lerjord som är relativt svårbrukad och gårdarna är små.

Bara en handfull jordbruk i Göteborg är idag inriktade på matproduktion.

En bedömning utifrån denna kriteriebild leder till att stadens jordbruksmark i Göteborgs fall har undervärderats. En rimligare modell för att bedöma värdet av Göteborgs jordbruksmark är att inkludera faktorer som att stadens människor kan ha glädje av en relation till en matproducerande landsbygd. Omställningen till ett klimatsmart samhälle kan underlättas av att barn och vuxna förstår varifrån maten kommer och att de har möjlighet att till och med prova på odling själva i litet större skala. Stadsnära jordbruk ger färre körmil för maten. Ett rikt odlingslandskap ger samtidigt biologisk mångfald och upplevelser som har betydelse för inte minst besöksnäring (turistsektorn).

Drygt 5 000 hektar jordbruksmark

Vi har drygt 5 000 hektar jordbruksmark i Göteborg som är avsatt för jordbruksändamål. 300 hektar jordbruksmark är utpekade för nya ändamål i stadens översiktsplan.- Det finns inget planmässigt som hindrar bönderna att gå över till att producera mat men det sker inte idag. Och när det gäller självförsörjningsgrad så ger inte dessa 5 000 hektar ett särskilt stort bidrag hur man än räknar. Vi räknar med att en människa behöver 0,2 hektar (se kommentar nedan) för sitt matbehov. Det innebär

att Göteborgs jordbruksmark ger ett mycket litet bidrar till Stadens matförsörjningen även om allt nyttjades. Och lade vi till takodling skulle vi ändå bara kunna producera en mindre mängd mat i förhållande till stadens befolkning, säger Kester Gibson. Jordbruksmark har ändå stort värde, men att tjäna pengar på marken nära staden handlar lika mycket om hur duktig jordbrukaren är som entreprenör som vad jordbruksmark avkastar i kilon. Det finns absolut en framtid för stadens gårdar och marken nära staden för den som kan också utveckla värdena kopplade till rekreation, rehabilitering och andra sociala värden, säger Kester Gibson.

Sfäriskt växthus stort som Globen

Framför Kester ligger en bild på företaget Plantagons enorma växthus som se ut som globen fast avsett för rationell odling av stadsgrönsaker. Plantagon försöker nu sälja in dess växthus över hela världen och nu i höst är första avtalet tecknat med Stuttgart. Linköping har dessutom långt framskridna planer på Plantagons växthus. Kester passar på frågan vad han tror om dessa extrema lösningar på stadens försörjning. Det är svårt att säga om detta är någonting för Göteborg eller inte. I dagsläget finns det i alla fall inga planer att bygga något sådant.

Stadsjords kommentar

Vad gäller arealen som krävs för att försörja en människa kan nämnas att det finns engelska trädgårdar som på 250 kvadratmeter försörjer en vegetarian. Detta kan ställas mot Stadsbyggnadskontorets förmodade 2 000 kvadratmeter. Och vad gäller stadens självförsörjningspotential har Leif Torin på Fritidsodlarnas Riksförbund beräknat att Sveriges trädgårdars 300 000 hektar kan försörja oss med halva vår mängd mat om vi äter vegetariskt. Han lägger sig sålunda nånstans mellan 2000 kvadratmeter och 250 med sina 600 kvadratmeter. Men dessa räknestycken är inte så viktiga. Det viktiga är att stadens odlingar bidrar med väsentliga volymer mat och en oöverträffad pedagogik om hållbar matproduktion och klimatomställning på kvartersnivå. Kester och kollegan Åsa Swan arbetar med att säkerställa jordbruksmark i planering och samarbete med fastighetskontoret för att identifiera nya områden för odlingslotter och andra närodlingsmöjligheter.

4.6 Resonemang 2 ur förstudie beställd av SDN Lundby om självförsörjning av Lundby, Hisingen, presenterad 2011

Institutionellt stöd

De senaste 50 årens samhällsplanering har inte inkluderat en föreställning om att jordbruk skulle vara en framtida naturlig del av staden. Tvärtom har alla trender och alla utveckling gått i motsatt riktning. Producenterna har blivit färre och större och avståndet mellan producent och konsumenten har hela tiden vuxit. Man brukar säga att Sverige har varit bäst i hela Europa på ett hårt strukturrationaliserat jordbruk och för övrigt har det gällt hela industrisektorn inte bara primärproduktionen med jordbruk, fiske och skogsnäring. Den lilla bonden har marginaliserats och oftast förpassats till bilder på hembygdsgården som vittnar om dåtid inte om samtid eller framtid.

2 000 mejerier på 30-talet

På 1930-talet fanns ungefär 2 000 mejerier i Sverige och 2 000 slakterier. En bit in på 2000-talet fanns 30 stora mejerier och ungefär 50 gårdsmejerier jämte färre än 100 slakterier. I det här ljuset är det begripligt att det institutionella stödet till småskaliga stadsjordbrukare försvann i den mån det någonsin funnits. Under 1900-talet var det främst Hushållningssällskapen och senare LRF samt lantbruksskolorna som stod gav stöd med rådgivning och utbildning kring jordbruksproduktion.

I vår tid är LRF, Hushållningssällskapet och Länsstyrelsen jämte naturbruksgymnasierna de självklara stödpunkterna för den som odlar och har djur. Men dessa organisationer och funktioner har knappast något att göra med en omställning av stadens matförsörjning att göra. Det finns ett informellt samhällskontrakt som säger att i staden förekommer ingen jordbruksproduktion i behov av eller med rätt till rådgivning och stöd.

Naturlig process

Det som hänt har skett i laga ordning och inom våra demokratiska ramar. Det handlar inte om förtryck eller elakhet. Vi valde en modell med extrem storskalighet och om vi vill välja någonting annat som komplement står det oss fritt. Nu verkar det som att omvärldsförändringar och konsumentpreferenser håller på att leda oss till förändring

och då kan det vara dags att återigen efterfråga institutionellt stöd till stadens jordbrukare.

Det finns redan kursutbud

Det finns redan ett intressant kursutbud i LRFs, Länsstyrelsen och Hushållningssällskapets regi som i princip är tillgängligt för stadsbönderna. Men idag är informationen inte särskilt spridd och de flesta stadsbönder har inte förstått att de kan vara med när Länsstyrelsen har kurs om äppelmust, cider, trädbeskrning, bärbuskar och betesdrift med getter.

Regler exkluderar staden

Ofta handlar det om att staden inte vet om landsbygdens kurser men det handlar också om strukturella hinder för att stadsbonden att ta del av stödet till jordbruket. Medel för utveckling av jordbruk kanaliseras bland annat genom landsbygdsprogrammen som exkluderar stadens bönder. Här är gränsdragningarna absolut och stadsodlarna kan se sig i stjärnorna efter stöd för att utveckla äppel- eller aroniaodlingar. Men dessa gränsdragningar och restriktioner har tillkommit i politiska processer och kan förstås ändras i den ständiga revisionen av villkor för EU-stöd.

Kommunala resurser

Göteborg och Lundby SDN har under de senaste 20 åren inte avsatt några egentliga resurser för att stödja och utveckla odlingen i staden. Fastighetskontoret har kommuncentralt ansvar för den så kallade markreserven som upplåtits åt bland annat ett 50-tal föreningar som odlar i tre format: 1. Kolonilotter 2. Bodlottskolonier och 3. Odlingslotter.

Fastighetskontoret har administrerat markupplåtelsen men några egentliga insatser för att öka områdenas produktivitet i perspektivet hållbart samhälle, klimatanpassning, integration, matkultur eller höjd självförsörjningsgrad, grönt entreprenörskap har inte varit aktuellt. Och den mån projekt med denna eller annan inriktning bedrivits har det skett på ett mycket stillsamt sätt.

Kommunledningen har inte begärt mer

Det är viktigt i sammanhanget att säga att det inte handlar om att Fastighetskontoret skulle varit slarvigt eller utan visioner. Göteborgs kommunledning har aldrig ålagt Fastighetsnämnden att utveckla en intressantare modell i förvaltningen av stadens markreserv ägnad åt småskalig odling. Fastighetsnämndens budgeten för 2011 har ändrat förutsättningarna för stadsjordbruk i Göteborg eftersom staden avsätter flera miljoner för att utveckla stadsjordbruket.

Väldigt få producerar mat

Intervjuerna nedan handlar bland annat om hur liten del av Göteborgs jordsbruksareal som används till matproduktion och därav följer att staden inte har varit eller är inriktad på att leverera institutionellt stöd till denna samhällssektor. Vidare kan det vara ett problem vid utveckling av klimatsmart småskalighet inom matlagning och förädling av mat om våra inspektörer i decennier har varit inställda på att produktion och förädling sker i stor skala och långt ifrån staden

4.7 Intervju med Elinor Askmar ur förstudie självförsörjning av Lundby, Hisingen, presenterad 2011

Stadsjords förstudie om stadsjordbruk och självförsörjningsgrad i Lundby från 2011 innehåller en intervju med Elinor Askmar, Studieförbundet. Det är intressant att ställa sig frågan om någonting har förändrats vad gäller möjligheterna att driva stadsjordbruk som affär. Det har gått mer än tre år sedan intervjun gjordes. Varje år har Göteborg delat ut stimulansmedel beslutade av fullmäktige för att främja stadsjordbruk. Goda insatser har gjorts för att öka nyarelen inne i staden och i viss mån för att rekrytera nya odlare. Men vi kan inte se att något väsentligen har hänt vad gäller Göteborgs stadsjordbruk som affärsidé.

Samverkan över staden och regionen är nödvändig

Vi ser ett tydligt och växande intresse för stadsodling i

Göteborg. Det finns kanske ett tiotal nystartade odlingar som bygger på fria grupperns arbete, verksamheter grönskande till näringsliv, kooperativ och odlingar backade av studieförbundet.

- Jag tror att det är viktigt att vi knyter samman de olika grupperna för att erbjuda stöd av olika slag och för att lyfta de enskilda gruppernas arbete genom att betona att det sammantaget handlar om en rörelse som är betydelsefull för samhällets utveckling mot större hållbarhet. Det måste byggas broar mellan odlarna och myndigheter och företag. Var och en av grupperna har svårt att försörja sig med kompetens, finansiering samt stöd att organisera sig och utveckla verksamheten.

Nyodlare på flera platser

Jag vet att det finns nyodlare i bland annat Biskopsgården, Gamlestaden, Högsbo, Lundby, Örgryte, Biskopsgården, Majorna, Linnestaden, Lundby och Mölndal.

Det är intressant att se den här rörelsen som sprider sig av sig själv. Impulserna från grupperna som redan kommit igång är så starka att många andra tar intryck och försöker kopiera för att komma igång själva. Denna nya rörelser skiljer sig från kolonirörelsen som ofta verkar vara sig själv nog och inte alltid så inriktad på samarbete. Det verkar inte finnas kultur för samverkan.

Idellt och kommersiellt

Ett värde i den nya rörelsen är att odlarna rör sig fritt över gränsen fritidsodlare och kommersiell. Kolonirörelsen i Göteborg tillåter inte försäljning av skörden.

Kolonirörelsen skulle inte konkurrera med odlarna i staden i utkanten av staden som sålde på torg och till partihallarna. Det lustiga är att reglerna finns kvar tror att kolonirörelsen inte konkurrerar med någon. Det finns ingen i utkanten av staden som odlar längre. Alla växthus och handelsträdgårdar har rivits. Allt är borta. Jag har i ett landsbygdsutvecklingsprojekt (Leader) kollat odlarna i fem kommuner. Det finns 3-4 personer som odlar och säljer grönsaker kommersiellt.

Konkurrerar med tyska grönsaker

Det finns ingen som stadens odlare konkurrerar med..det skulle i så fall vara odlare i Tyskland och Holland. Vad gäller de nya odlarna möjligheter att tjäna pengar måste man inse att det idag inte går att odla ihop till en rimlig månadslön. Det går knappt hur duktig och erfaren man än är. Kommunerna ska inte hoppas att tvä skapar en nya arbetsmarknadssektor på några år bara för att intresset är stort. Det tar tid och förutsättningarna för odlarna måste förändras för att man ska driva kommersiella odlingar i staden.

Ingen lönsamhet

Rune Johansson (som överlåter mark till Tillsammansodlarna i Mölndal) som odlat i 30 år i Mölndal på bra jord och nära staden kan ändå inte leva på detta. Han lever på sin pension. Tillsammansodlingen drivs av idealister och människor som har stöd från samhället för sin försörjning. Men det förringar inte värdet av alla nystartade odlingar. De är värdefulla trots att de inte ger vanliga arbetstillfällen idag.

Vår ekonomi är uppblåst på alla kanter och jag tror att vi kommer att behöva ompröva våra produktionsmönster och sätt att tjäna pengar. Många fler kommer att bli engagerade i olika rörelser av kooperativt slag för att leverera olika tjänster och varor som efterfrågas i samhället. Jag tror att vi kommer att revidera det som är norm idag nämligen att man ska ha ett välavlönat heltidsjobb. Försörjningsmönstren måste ändras och att man hjälps åt för att producera mat till sig själv och för försäljning kommer att utvecklas till en normalitet.

Nya modeller

Snart kommer vi också att se modeller som redan är etablerade på annat håll i Europa nämligen större arealer jord som upplåts av ägare för enskilda eller grupper som vill producera egen mat i större volym och med olika nivåer av stöd från markägaren eller andra stödstrukturer med tillgång till traktor och andra maskiner som behövs när arealerna ökar. Överhuvudtaget krävs samverkan för att det nyväckta intresset för småskalig odling inte ska dö bland pallkragarna.

En annan mycket viktig fråga är att komma till rätta med strukturella hinder mot småskalig förädling av livsmedel. En av de första frågorna som kommer upp när man är ute i kommunerna och träffar småskalig producenter är hur jobbigt det är att arbeta i skuggan av övernitiska och ofta - vad gäller småskalighet - okunniga inspektörer från lokal miljöförvaltning som sätter regler för hur produktionen ska bedrivas för att inte äventyra folkhälsan. Det är förstås välmenande regler det handlar om men kreativiteten kommer av sig och många låter blir att över huvudtaget försöka i denna snålblåst.

Delade kök

Tillgång till kök är en annan nyckelfråga för att komma igång med en intressant produktförädling i liten skala. Vi betalar en massa skatt för att bygga och underhålla skolkök och andra offentliga kök. På sina håll har man försökt bjuda in andra grupper som behöver kökskapacitet till skolköken eller andra kök med överkapacitet men det stöter nästan alltid på patrull genom myndigheternas prövning. Så var det på Råda Säteri härom året och så har det varit på många andra ställen i Västsverige.

4.8 Resonemang utifrån Linus Ströms takträdgård vid Brunnsparken

På seminariet Stjärnkrogarna med näsa för framtiden deltog kockarna Måns Backlund och Linus Ström. Båda står vid spisen i Göteborg och båda försöker involvera krogen i produktionen. Kan denna krogambition få betydelse för utvecklingen av stadsjordbruket?

Linus Ström skördar på taket utanför nya krogen Pigalle högst upp på Palacehuset

Måns har varit med och förverkligat en liten köksträdgård på taket utanför Upper House som ligger i en av höghusen vid Korsvägen. Och Linus har gjort ungefär samma sak på nya Pigalle högst upp i Palace-huset.

Idag producerar dessa takträdgårdar statistiskt sett inte ens mätbara volymer mat. Men det finns skäl att tro att denna ambition att öka den egna kunskapen och fördjupa samtalet om råvaror genom att engagera sig i jordig verklighet spelar roll på ett annat plan. Kanske volymerna tar plats i statistiken redan om ett par år. Helt klart är att Måns och Linus timjan, mynta, gräslök och stevia gör gästerna glada och personalen engagerad eller i vissa fall åtminstone undrande.

Lokalt från taket och Månstorpet

I slutet av augusti arrangerar Stadsjord och Pigalle en middag för Göteborgs

kulinariska sällskap. Middagen skall handla om stadsjordbruk och gästerna är matproffs som arbetar inom offentlig och privat sektor med mat. Det verkar som att det dryga 20-talet gäster är glada över maten, smacket och atmosfären och vi som är avsändare tänker oss att allesammans kanske omnämner stadsjordbruk som en intressant, härlig och kanske angelägen dimension i mathållningen. Problemet är att denna stadsodlingstrend bygger på att relativt många urbana odlare har kört händerna i jorden men att de dessvärre ställer ut försvinnande små volymer till försäljning.

Bönor med rökt smör

Till det inledande smacket om stadsjordbruk, levererat av Niklas Wennberg, Stadsjord, bjud en hallonröd drink i rejäla kupor med marockans mynta seglande på ytan. Basen i drinken är rabarbersaft gjord på en smalstjälkig spjansberg med hallon och chokladmynta som smaksättare. Dessutom är den uppspritate med en mörk kubansk rom. Elegant och gott.

Till förrätt serveras en blandning av gula och gröna busk-bönor från Månstorpets häst- och grisgödslade jordar. Kokt med en sås av halmrökt smör och löjrom. Till huvudrätt serveras en av Månstorpets linderödsgrisar. Långbakad på låg temperatur med polkabetor, gulbetor, rödbetor, squash och stensopp från Månstorpets och granngården - tillsammansodlingen i Mölndal. Grisen lever i skogen i stora hägna och äter en blandning av mat från närområdets fruktträd, spill från ICA och hemköp och produktionsrester från bland annat bryggerier uppblandat med köpemat såsom kornkross. Denna foderstat innebär att köttet ger mer omega 3 och mindre omega 6 samt högre innehåll vitamin D. Sammantaget en nyttigare gris som dessutom håller i fryst dubbelt så länge som en vanlig duroc eller piggham.

Kan det bli mer sånt här?

Den givna frågan med bakgrund i denna bordsbetraktelse från slutet av augusti 2014 borde vara: Kan det bli mer av sånt här? Det kan det säkert men det behövs stora insatser för att motsvarigheten till detta kulinariska sällskaps middag skall kunna serveras året runt på många krogar. Här ska vi ta upp några faktorer som skulle kunna bidra till att dessa middagar blev fler och mer lönsamma för samhället och producenten/krögaren.

För att det ska finnas förutsättningar för många affärer som baseras på stadsjordbrukets små men exklusiva volymer producerade i Göteborg eller vilken annan västsvenska eller svenska stad som helst måste marknadsekonomi ledas till samverkan med samhällets engagemang manifesterat i former för markupplåtelse, arrende av stadens gårdar, nyttjande av allmän plats för kommersiella ändamål, miljöbalkens uppsåt omsatt i prejudicerande domar gällande gödselhantering i det peri-urbana landskapet, bevarande av biologisk mångfald för att nämna ett par exempel.

En annan formulering är att kommunen och regionen måste lägga sig i utvecklingen av framtidens självförsörjningsgrad med stadsjordbruk som ingrediens. Vi ser hur marknaden misslyckas på det ena området efter detta andra med att tillförsäkra oss nyckelvärden kopplade till hållbar samhällsutveckling. Importen ökar av i stort sett varje livsmedelskategori idag i Sverige. Det är glädjande att KRAV-märkta varor blir allt fler men olyckligt att dom kommer från andra länder, i de fall de kunde varit producerade nära konsumenten.

Tillsammansodlingens dilemma

Tillsammansodlingen i Mölndal har höstförsäljning av grönsaker, bär och blommor på helger och vid speciella tillfällen. Volymerna har ökat i takt med att kunskapen och engagemanget har ökat. Trots att man tar ungefär 100 kronor för brytbönorna som anses hutlöst dyrt av många konsumenter finns det inte en chans att generera ett överskott som skulle lägga grund för en normal lön eller medel att investera i bättre lokaler eller maskiner.

Intäkterna går till utsäde och arrendet som de ideellt arbetade tillsammansodlarna betalar. Lönen tas ut som viss mängd produkter, gemenskap och glädjen att göra en bra insats. Men om det verkligen är en bra insats, borde inte någon kunna betala för denna insats? vi återkommer strax till hur man kan värdera den goda insatsen.

Stadsjords dilemma

Stadsjord levererade bönor, gris, blommor, squash, svamp, bönor, kryddor, rabarber och rabarbersaft till måltiden. Kockarna menar att råvarorna är fantastiska och betalar väsentligt mer för den här grisen och grönsakerna än för råvaror från Partihallarna. Likafullt är det ingen som idag försörjer sig på att producera mat på en gård som Månstorpet med sina fem hektar mark. Varför inte? Vad kan kommunen som äger

gården göra för att förstärka matproduktionen på kommunens gårdar? En viktig faktor är förstås att dessa gårdar ofta arrenderas ett år i taget. Så är det med Månstorpet och så är det med Tillsammansodlingen. Hur ska något långsiktigt kunna växa och utvecklas under dockessam upplåtelseformer? För att kunna satsa på frukt och bär är det nödvändigt att arbeta med minst 10-20 års perspektiv.

Många gårdar

Göteborg äger många gårdar i utkanten av staden, i den så kallade peri-urbana radien. Gårdarna var familj jordbruk som en gång i tiden försörjde en familj om kanske 6-10 personer och ofta personal därtill. Mediängården på 1850-talet i Bohuslän var mindre än 10 hektar. På familj jordbruket hölls häst, får, några kor, fjäderfä och ett par eller några grisar.

Idag arrenderas dessa gårdar inom markreserven i väntan på att "något viktigare" skall hända på platsen av föreningar eller privatpersoner med mer eller mindre intresse för jordbruk och mat. Den vanligaste gården är en så kallad hästgård. Ett par hästar eller fler hålls på gården och bidrar till att landskapet hålls öppet och att landskapet i någon mån påminner om en tid när landskapet runt staden födde staden med grönsaker, spannmål, kött och ägg.

Arrendegården som del av ökad självförsörjning

Somliga resonerar som att det är fel av kommunen att subventionera driften och utvecklingen av gårdarna runt staden vare sig det handlar om matproduktion eller annat. Men om närproduktion kan bidra med väsentlig samhällsnytta under andra omständigheter kanske det kan vara alldeles rätt att tillskjuta väsentliga medel till ett framväxande jordbruk i mikroskala i stadens utkant.

Alla har hört talas om marknadsmisslyckanden. Marknaden klarar inte att reglera och försvara alla värden som vi hävdar kännetecknar civilisation.

Bland de värden som skulle kunna restaureras och öka genom en kommunal och regional satsning på peri-urbant jord inom markreserven hör:

- Ökad biologisk mångfald
- Korta transporter
- Smart gödselhantering
- Matkultur

- Klimat- och kretsloppspedagogik
- Bättre och klimat-smartare matvanor
- Rekreation
- Landskap intressanta för besöksnäring.

På Månstorpet används nästan alla stallgödsel i Stadsjords odlingar.

Kräv att stallgödseln används på gården!

Förr visste alla att det fanns en relation mellan gårdens kapacitet att hålla djur och arealen bete. Begreppet "*Äng är åkers moder*" var centralt och begripligt. För att gödsla åkern måste du ha äng som föder djuren på vintern med hö eller löv.

Relationen mellan gårdsareal, bete och djurvolym spelar fortfarande roll men mycket mindre. Om det är brist på mat till hästarna på gården köper man foder både sommar som vinter från annat håll. Och om det blir för mycket gödsel på gården kör man detta guld till tippen.

På Månstorpet laddades tidigare container efter container med stallgödsel som kördes iväg och tippades till en betydande kostnad för de som höll hästar på den lilla gården. Idag används nästan all gödsel på Stadsjords odlingar som gav råvarorna till gourmetmiddagen vi började artikeln med.

Tänk om kommunen bestämde att alla djurgårdar måste använda hälften eller all gödsel som produceras på gården på gården. Åtgärden skulle vara revolutionär i all enkelhet. Vad gör vi nu? Vad har man gödsel till?

Man börjar odla som en del av gårdens verksamhet. Många hästmänniskor går antagligen och väntar på någon slags reform i den här riktningen eftersom de förstår att det är dumt att inte använda gödsel som växtnäring. Men eftersom den dysfunktionella gården är en normalitet är det lätt att den ologiska hanteringen av närsalter får passera som ett i raden av systemmisslyckanden.

Bjud in grannarna eller starta odlarförening

En reform kring peri-urbana hästgårdars gödselhantering ska rimligen ingå i ett omfattande program syftande till att utnyttja marken nära staden bättre. Allt annat än att en klimat och matorienterad gårdsreform startar inom offentlig sektor är ett misslyckande för kommun och region och andra offentliga markägare. De flesta är överens om att offentligt ägande bäst motivera av att offentlig sektor skall garantera att nyckelkvalitetet inryms och utvecklas inom det offentligt ägda och förvaltade. Biologisk mångfald, klimatsmart mat, självförsörjningsgrad, energieffektivitet hör till några av dessa nycklar till en mer hållbar framtid.

Om krav på lokal gödselhantering infördes skulle odling på platsen vara den naturliga lösningen för de flesta. Den som inte kan eller vill odla själv får bjuda in odlare som vill och kan. Var ska man odla? Givetvis kommer gårdens nyttjande av arealen förändras. En kretsloppsbyråns gödselhantering tar betydligt större plats i och med att lokal hantering innebär att gödseln omsätts till gurkor, tomater, pumpor och äpplen eller vad som nu intresserar en marknad och för detta krävs areal. Att inte frakta bort stallgödsel innebär mindre pengar på transport och lagring av gödsel. Men att anlägga odlingar tar tid och plats och andra resurser.

Men vad ska hästägarna säga?

Antagligen tycker många kommuners arrendeavdelningar (i Göteborg på Fastighetskontoret) att det här låter jobbigt. Folk kommer bli arga och säga att hästar inte håller på med odling och sånt.

Men det stör alltid ordningen att införa ordning. Fast att bara ha häst på en gård är nog oordning och inte ordning. Som en direkt effekt av reformen skulle en ny enkel

gödselmodell inrättas på alla kommunala gårdar med hopp om att andra gårdar tog efter - det är detta man har offentlig sektor till - att visa på en bättre ordning och att experimentera med det man tror är en bättre ordning. Att använda kommunalt ägda gårdar till att konsolidera oordning och dåliga modeller är oansvarigt och det samma som att förskingra skattemedel, skulle man kunna säga, utan att överdriva.

Om man ska odla på gården och rätta sig efter den ekologiska ambitionen som dessbättre finns i Göteborg måste man se till att hålla ordning på skiten. Minst tre högar/containrar kommer att behövas: 1. Ekologisk gödsel från omedicinerade hästar på ekologiskt foder. 2. Konventionell omedicinerad gödsel. 3. Medicinerad gödsel till teknisk användning såsom biogas.

Ur ovanstående resonemang formulerar vi följande två nya kommunala regler som ger bättre förutsättningar för stadsjordbruk som affär:

- 1. Ställ upp krav på lokal hantering av stallgödsel på kommunens gårdar i kanten av staden.*
- 2. Ställ upp krav på nyttjande av fotosyntetisk potential på stadens idag outnyttjade ytor: Tekniska ytor som tak och omställningsytor som byggtomter och rivningstomter.*

4.9 Reflektioner utifrån i Micha Zurowets trädgård Nansensgatan Hisingen

Micha Zurowets och hans familj lånade in två av Stadsjords grisar 2012 för att börja utvecklingen av en extraordinär trädgård mitt i ett ordinärt villaområde.

Micha Zurowets har förvandlat hela sin trädgård till högavkastande odling som kommer att dirvas i företagsform.

Micha som arbetar på Botaniska trädgården och som är en drivande kraft inom stadsjordsgruppen vill utveckla en villaträdgård som kombinerar den privata trädgårdens vanliga potential med en professionell odling samt djurhållning som ger ägg, pedagogik, växtförädling, sticklingsförökning, frukt och bär.

- avkoppling
- odling
- husdjur

- lek
- samvaro

Byggnadsnämnden undrar

Sedan grisarna lämnat familjens Zurowets tomt har ett fint mönster av lärkboxar byggts och hönor flyttat in. I boxarna växer grönsaker frukt. bär, blommor i väsentligt större mängd är familjen om fem personer klarar att äta. Nu vill Micha bygga växthus på 40 kvadrat men då blir det bekymmer eftersom ambitionen hamnar på utsidan av vad byggnadsnämndens tolkning tillåter.

Engagera fler parter

Göteborgs kommun avsätter en betydande budget för att uppmuntra det man kallar stadsnära odling. Ett problem är att ansvaret för att utveckla odlingen främst ligger på en av stadens förvaltningar som inte bitt om uppdraget och som har svårighet att kompetensförsörja projektet och att bjuda in övriga förvaltningar och bolag i kommunen som rimligen skall vara mycket nära knutna till satsningen på stadsnära odling.

Om avsikten är att ge ytterligare support åt den icke-kommersiella odlingen på odlingslotter och koloniområden räcker det med en förvaltning vid rodret. Om avsikten däremot är att på allvar diskutera stadens självförsörjningsgrad och den ekonomi och arbetsmarknad som kommer att utvecklas om stadsjordbruk vinner fotfäste i staden då måste samtliga förvaltningar och bolag med delansvar för resurs- och klimatarbete i staden engageras.

Konsekvensen av att uppmuntra odling

Efter flera år med budgettillskott för att utveckla odling i staden måste staden fundera över vad som bör hända som konsekvens av strategin att odling är viktig. Hur ska kommunen hjälpa till att utveckla privat och kommersiell odling i privata trädgårdar? Frågan är mycket intressant och angelägen. Micha som utvecklar ett spännande odlingsformat som handlar om delaktig, självförsörjningsgrad och klimatuppgradering av kvarteret får inget stöd från staden. Den privata trädgården och den kommersiella trädgården har idag föga att hämta ur stadens budget och det är perspektivlöst.

Ur ovanstående resonemang formulerar vi följande två nya kommunala regler som ger bättre förutsättningar för stadsjordbruk som affär:

1. Bygglov lämnas kostnadsfritt om byggaren förbinder sig att odla nyttoväxter på minst 50 % av den biologiskt produktiva ytan.
2. Växthus på upp till 50 kvadratmeter bygglovsbefrias.
3. Lättnedbrytbart (komposterbart) trädgårdsmaterial måste nyttiggöras i den egna trädgården eller i direkt anslutning.

Micha Zurowetz mitt i grönsaksträdgården på Nansengatan.